

V MIĘDZYNARODOWY KONGRES RELIGIOZNAWCZY
RELIGIE W DIALOGU KULTUR
(Toruń, 14-16 września 2017)

W dniach 14-16 września 2017 roku w Toruniu miał miejsce piąty już Międzynarodowy Kongres Religioznawczy zatytułowany *Religie w dialogu kultur*. Religioznawstwo na tym kongresie zostało więc ukazane jako dyscyplina naukowa, przedstawiona w sposób zróżnicowany światopoglądowo, ideowo, metodologicznie i problemowo. Wydarzenie zostało zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Religioznawcze reprezentowane przez prezesa, prof. AMW dr. hab. Jerzego Kojkoła, oraz dwa wydziały Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, których reprezentantami byli: prof. dr. hab. Marek Szulakiewicz z Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych oraz ks. dr. hab. Piotr Roszak prof. UMK z Wydziału Teologicznego. W organizację tego przedsięwzięcia włączyły się również władze wydziałów: Dziekan Wydziału Pedagogicznego dr. hab. Piotr Petrykowski, Dziekan WPIŚM UMK prof. dr. hab. Zbigniew Karpus i Dziekan Wydziału Teologicznego ks. prof. dr. hab. Dariusz Kotecki. Miejscem kongresu był gmach Centrum Dialogu im. Jana Pawła II w Toruniu. W przeszłości podobne spotkania kongresowe odbyły się w Tyczynie, Poznaniu, Toruniu i Gdyni. Tym razem w kongresie wzięło udział ponad 200 uczestników z wielu uczelni polskich. Były też osoby z centrów zagranicznych np. z Rzymu z Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego przyjechała grupa międzynarodowa reprezentująca następujące kraje: Republikę Demokratyczną Konga, Nigerię, Tajlandię. Byli też Hiszpanie, Słowacy, Czesi, Ukraińcy.

Prof. Jerzy Kojkoł, który 14 września otworzył obrady stwierdził, iż organizatorzy chcieli, „żeby kongres był reprezentatywny dla całego środowiska, dla różnych orientacji i szkół badawczych i przedstawicielami chcących ze sobą dyskutować”. Istotnym motywem rozszerzenia tematu kongresu była debata nad dziedzictwem kulturowym reformacji w Europie i 500. rocznicą wystąpienia Marcina Lutra. Celem kongresu była zatem próba odpowiedzi na pytania wyrastające z potrzeby zrozumienia współczesnej

antropologii religii różnicowanej nie tylko w Polsce, ale też na całym świecie. Następnie głos zabrali główni organizatorzy: prof. Marek Szulakiewicz i prof. Piotr Roszak, którzy zaobserwowali, iż odkrycie dialogu dla religii nie było doświadczeniem łatwym, gdyż wśród źródeł doświadczenia religijnego zazwyczaj umieszczona jest inna religia i jej wyznawca.

Na kongresie pojawili się zarówno bardziej, jak i mniej doświadczeni religioznawcy. Organizatorzy wychodzili z założenia, że im bardziej różnicowane grono uczestników, tym większa będzie możliwość dowiedzenia się czegoś inspirującego do dalszych poszukiwań i badań nad religiami i dialogiem pomiędzy nimi. Dlatego refleksja nad odkrywaniem dialogu we współczesnym świecie przemian społeczno-politycznych była jak najbardziej odpowiednia i aktualna, ponieważ procesy zachodzące w społeczeństwie, takie jak globalizacja, liberalizacja życia społecznego, sekularyzacja czy pluralizacja, wskazują, iż Polska podobnie jak inne kraje świata zmierza do włączenia się w paradygmat kulturowy, który niejednokrotnie przedstawiany jest jako szansa dla społeczeństwa. W tym sensie dialog religii kwestionuje jej samowystarczalność i wymaga nie tylko uczenia się rozumienia innych, ale przede wszystkim otwartości na innych. Dialog religijny nie może więc oznaczać tylko intelektualnej dyskusji, ale winien angażować całego człowieka.

Pierwsza sesja plenarna odbywała się w sali audytorijnej Centrum Dialogu im. Jana Pawła II, a jej tematem był *Protestantyzm – Religia – Wolność*. Tematykę tę przybliżył uczestnikom prof. dr hab. Krzysztof Pilarczyk (UJ), przedstawiając referat ukazujący aspekty konfliktu i komunii w relacjach katolicko-luterańskich. Kolejnym prelegentem był ks. prof. dr José Ramon Vilar przybyły z hiszpańskiego Uniwersytetu Katolickiego z Nawarry. Ukazał on w swoim wystąpieniu *Kościół katolicki, wolność religijną i pluralistyczną demokrację*, która według autora rozpoczęła się dzięki obradom Soboru Watykańskiego II, przezwyciężającego trudności stawiane przez społeczne i polityczne ewolucje poprzednich wieków. Trzeci prelegent prof. dr hab. Piotr Gutowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przedstawił referat zatytułowany *Obowiązek podążania za prawdą a lojalność wobec własnej tradycji religijnej*. Prelegent twierdził między innymi, iż lojalność wobec tradycji kulturowej, w tym wobec religii, w której człowiek się wychowuje, jest źródłem jej ciągłości. Zastrzegł jednak, iż należy zaznaczyć, że nieuchronne zmiany, jakie zachodzą w systemie przekonań, skłaniają wiele osób do rewizji lojalności, ponieważ przekonania, które dawniej uważane były za prawdziwe, teraz uznaje się za fałszywe, a dawniejsze zobowiązania podjęte były zbyt pochopnie i w związku z tym możliwe do zanegowania. Prof. Gutowski przedstawił też zagadnienie racjonalności sposobów godzenia wierności temu, co rozpoznaje się jako prawdziwe, i lojalności wobec konkretnej religii, w której się wyrosło. Po trzech referatach nawiązała się dyskusja, której celem było pogłębienie tematyki zaprezentowanej przez prelegentów.

Kolejnego dnia obrady plenarne prowadził prof. UMK dr hab. Piotr Petrykowski, a dyskusja uczestników koncentrowała się wokół tematu *Religia – Nauka – Dialog*. Referaty wygłosili: prof. dr hab. Tomasz Polak (UAM), prof. dr hab. Zbigniew Pasek (AGH) i prof. dr hab. Bogusław Górka (UG). Pierwszy prelegent przedstawił referat *Religie w dialogu. Czy można przekraczać granice?*, w którym starał się udowodnić trzy tezy związane z kwestią granic przekraczalnych i nieprzekraczalnych w dialogu religii czy też w dialogu z religiami. Prof. Zbigniew Pasek natomiast w referacie zatytułowanym *Religia jako przeszkoda we współczesnym dialogu kultur* ukazał wzrost napięcia we współczesnym świecie związany z konfliktem cywilizacji euroatlantyckiej i Bliskiego Wschodu pokazującej potencjał mobilizacyjny religii jako czynnika integracji wewnętrznej zagrożonej strony. Prelegent zaznaczył ponadto, że sfera religii służy władzom w wielu państwach do budowy postaw nacjonalistycznych, antydemokratycznych, antywolnościowych. Podkreślił też, że w krajach postkomunistycznych religie dominujące zwalczały nowe mniejszości religijne. W swojej refleksji podsumował też rekonesans badawczy w zakresie dialogu międzyreligijnego. Prof. Bogusław Górka odniósł się z kolei do tematu *Religia i metoda. Rekonesans metodologiczny po źródłach chrześcijaństwa*. Podkreślił on, iż do badań źródeł chrześcijaństwa stosuje się aktualnie kilkadziesiąt metod, ujęć czy podejść. Przedstawił też kilka nurtów, tj.: historycznych, kulturowo-religijnych, językowych i literackich, odwołujących się do nauk humanistycznych lub do nauk ścisłych. Podjął też refleksję nad tym, jak zorientować się w długim labiryncie metodycznym i czy wszystkie stosowane metody są przydatne, równoważnościowe.

Podczas kongresu miała również miejsce debata w sekcjach tematycznych. W Centrum Dialogu im. Jana Pawła II oraz na Wydziale Teologicznym prelegenci mogli przedstawić wyniki swoich

badania. W krótkim sprawozdaniu nie sposób wymienić wszystkich prelegentów, którzy zabrali głos w 22 sekcjach, dlatego przedstawiona zostanie jedynie tematyka sekcji oraz koordynatorzy odpowiedzialni za przeprowadzenie obrad. W sekcji I nt. *Dziedzictwo kulturowe reformacji*, której koordynatorem był prof. dr hab. Krzysztof Pilarczyk, prezentowano tematykę dziedzictwa kulturowego reformacji w perspektywie polskiej i europejskiej w kontekście 500. rocznicy wystąpienia Marcina Lutra. Po zakończeniu obrad miała miejsce promocja książki pt. *Dziedzictwo kulturowe reformacji w perspektywie polskiej i europejskiej: w 500-lecie wystąpienia Marcina Lutra*, przygotowanej przez pracowników Wydziału Filozoficznego UJ, Wydziału Historycznego UG, Wydział Teologicznego UMK. Redaktorami tej publikacji są Krzysztof Pilarczyk i Wojciech Gajewski. Z kolei sekcję II nt. *Reformacja – oświata i kształcenie* koordynował ks. prof. dr hab. Bogusław Milerski. W zakresie tematycznym podkreślano głównie wychowanie do ekumenizmu, jak również odniesienie się M. Lutra do zmian w rzeczywistości eklezjalnej oraz ówczesnego nauczania Kościoła. W referatach wskazywano też na konkretne przykłady osób, np. P. Tillicha jako myśliciela postsekularnego oraz D. Bonhoeffera i jego pedagogiczną aktualność. Sekcja III, zatytułowana *Reformacyjne dziedzictwo polskiego środowiska ewangelikalnego*, niestety nie została aktywowana. Natomiast sekcja IV analizująca *Nowe problemy filozofii religii* była koordynowana przez prof. dr hab. Zbigniewa Drozdowicza. W ramach tej sekcji dyskutowano głównie na tematy z zakresu filozofii dialogu, relacji między religią a nauką, a także edukacji, literatury, języka, racjonalizmu i racjonalizacji. Sekcja V prowadzona przez prof. UJ dr hab. Lecha Trzcionkowskiego debatowała na temat *Historia i teoria religii*. W dyskusji podjęto problematykę dialogu w historii, badań w teorii religii oraz wkładu religioznawstwa w rozumienie zjawisk historycznych. Sekcja VI poświęcona była *Aksjologii religii*. Koordynował ją ks. prof. dr hab. Piotr Moskal, który w sposób szczególnie zaproponował wartościowanie rzeczywistości religijnej, która, podobnie jak inne dziedziny kultury, podlega ocenie w aspekcie prawdy i dobra. Według prowadzącego religia określa podstawowe ukierunkowanie ludzkiego życia, a lektura i wartościowanie religijne jej normatywne teksty i wypowiedzi. W tym sensie aksjologia religii jest ważna dla rozumienia ludzkich działań, kultury i cywilizacji, polityki, dyplomacji oraz trudu dialogu międzyreligijnego, międzykulturowego i międzycywilizacyjnego.

Uczestnicy sekcji VII prowadzonej przez prof. UŁ dra hab. Witolda Glinkowskiego debatowali na temat *Antropologii religii*. Ich rozważania ukazywały spojrzenie na religie od strony biologicznej i kulturowej właściwości człowieka, które aktualnie stanowią istotną formę refleksji religioznawczej, uzupełniającej ujęcia historyczno-porównawcze, psychologiczne czy socjologiczne. Książd prof. UMK dr hab. Piotr Roszak koordynował sekcję VIII, w której podjęto tematykę *Religia a nauka*, a do obrad włączono zagadnienie wzajemnych relacji religii i nauki, które od wieków wzbudzały skrajne postawy, często stosunki te były stereotypowo postrzegane jako antagonistyczne. Religijne zainteresowanie nauką wyraża się powstaniem „teologii nauki” i próbą ponownego przemyślenia wzajemnych odniesień między religią a naukami będącymi możliwymi drogami dialogu i integracji. W sekcji IX pt. *Religijność Europy i świata* prowadzonej przez prof. UR dra hab. Zbigniewa Stachowskiego debatowano o świeckich kontekstach religijności, o religijnych przemianach duchowych oraz współczesnych problemach religijnych. Kolejna X sekcja dotyczyła *Socjologii religii*, jej koordynatorem był prof. dr hab. Józef Baniak. W ogólnym zarysie sekcja ta poświęcona była miejscu religii w społeczeństwie, głównie w aspekcie społeczno-kulturowym oraz definiowaniu socjologicznemu religii. Ks. prof. dr hab. Janusz Mariański koordynował sekcję XI noszącą tytuł *Religie w poszukiwaniu nowej duchowości*, w której zakres tematyczny rozwijał się wokół globalnego trendu sekularyzacyjnego ulegającego pewnemu zahamowaniu, w którego miejsce nadciąga nowa duchowość „kryzysu nowoczesności” i powstawanie nowych nurtów autentycznych poszukiwań duchowych niebędących już odmianą religijności, ale fenomenem coraz bardziej niezależnym i autonomicznym.

W sekcji XII studiowano *Edukację religijną dla kultury dialogu*. Obradom przewodniczył dr hab. Jarosław Horowski, który w prezentacji sekcji pytał o tworzenie kultury dialogu poprzez edukację religijną, a także o to, jak należy widzieć istotę dialogu w założeniach filozoficznych i ideologicznych tkwiących u podstaw edukacji religijnej, oraz w jaki sposób przedstawiane są inne kultury i religie? Dialog w sekcji opierał się też na pytaniach, jak winna być pogłębianą znajomość własnej religii i budowanie silnej tożsamości religijnej wpływającej na przyjmowanie postawy dialogu.

Interesującą sekcją była XIII traktująca o *Religiach Wschodu i Zachodu*. Koordynatorem jej był prof. UMCS dr hab. Krzysztof Kosior. W sekcji tej podkreślano wpływ religii Wschodu na rozwój religii zachodnich oraz odpowiedź religijną Zachodu. Zadawano pytania, jak było dawniej, a jak jest współcześnie. W jaki sposób i do jakiego stopnia Wschód i Zachód oddziałują na siebie w tym, co pochodzi od religii? Sekcja XIV nt. *Muzułmanie w Europie i Ameryce. Nowe prądy w myśli muzułmańskiej* była prowadzona przez dr hab. Agatę Skowron-Nalborczyk. Omawiano w niej obecność rosnących mniejszości muzułmańskich na Zachodzie, w Europie i Ameryce. Podkreślono też znaczenie zachodnich myślicieli muzułmańskich w dialogu z kulturami i religiami społeczeństw reprezentujących większość w danym państwie.

Dość liczna sekcja XV nt. *Religia a polityka* koordynowana przez prof. AMW dr hab. Jerzego Kojkoła wносиła do studium kongresu inspiracje religijne w polityce międzynarodowej. Religia i religie bowiem stały się jedną z kluczowych kwestii koniecznych do zrozumienia przemian świata współczesnego. Próbowano podjąć zagadnienia religijno-polityczne oraz odpowiedzieć na pytanie o to, jak współczesne religie wpływają na przemiany cywilizacyjne. Sekcja XVI prowadzona przez prof. dra hab. Andrzeja Wójtowicza miała na celu dyskusję na temat *Dialogu międzyreligijnego*, który jest w ostatnich dekadach ważnym tematem, bo stał się podstawową formą komunikacji. Świadomość ta nasila się szczególnie w nowoczesnej myśli chrześcijańskiej pojawiającej się na różnych polach studiów religioznawczych, gdzie rozpoznaje się wielostronne i wielopoziomowe zjawisko międzyreligijnego dialogu w pracach historyków, socjologów, antropologów, filozofów, teologów.

Uczestnicy niewielkiej sekcji XVII prowadzonej przez ks. prof. dra hab. Dariusza Koteckiego analizowali temat *Biblia w dialogu kultur i wyznań*. W referatach poruszano głównie temat fenomenologicznej interpretacji Paschy Chrystusa, Biblię jako świadectwo relatywnego absolutu w myśli Paula Ricoeura, a także zastanawiano się nad Nowym Testamentem jako kodem kulturowym. Celem kolejnej sekcji XVIII pt. *Badania nad językiem religijnym*, pod przewodnictwem prof. dra hab. Zbigniewa Paska, podjęto naukową refleksję nad językowym wymiarem religii oraz religijności widzianych z różnych perspektyw badawczych, np. filologicznej, socjolingwistycznej, pragmatycznej, etnolingwistycznej etc.

Liczna sekcja XIX zatytułowana *Religia a wychowanie do dialogu* koordynowana przez ks. prof. dra Mirosława Wierzbickiego przedstawiała głównie wychowanie do dialogu oraz problematykę szeroko rozumianego religioznawstwa, ekumenizmu, historii i wychowania. Tematyka ta dobrze wpisuje się we współczesne postrzeganie świata, edukację nowych pokoleń oraz ukierunkowanie myśli ludzkiej w okresie szybkich przemian kulturowych i religijnych. Sekcja XX pt. *Tradycja w katolicyzmie i protestantyzmie* nie została aktywowana. Natomiast interesująca była sekcja XXI pt. *Media a religia* zorganizowana przez prof. dra hab. Kazimierza Wolnego, w której powoływano się na myśli Jana Pawła II o rozwoju technologii medialnych w ewangelizacji. Papież Polak często bowiem wykorzystywał z powodzeniem media jako współczesną ambonę do głoszenia i propagowania wartości chrześcijańskich. W sekcji pytano też czy *nowe media* pozwalają pozyskiwać wiernych i nawiązywać z nimi bezpośrednią komunikację, czy raczej ją utrudniają? Zauważano również, że media te zmieniają mentalność ludzi, ponieważ stają się oni bardziej dociekliwi oraz mają większą możliwość sprawdzania i weryfikowania wiadomości.

W sekcji XXII pt. *Poezja a religia* koordynowanej przez ks. prof. dra hab. Jana Sochonia starano się uchwycić podstawowe relacje, jakie zachodzą pomiędzy religią i poezją, pokazując głównie współczesne propozycje sztuki jako konieczne narzędzie, dzięki któremu człowiek potrafi nawiązywać duchową więź z „ukrytym Bogiem”. Porównywano też religię chrześcijańską i poezję u wybitnych pisarzy polskich i europejskich, odsłaniając „nitki intelektualne” łączące wiarę z poetyckim wymiarem ludzkiego doświadczenia.

W przedostatniej już sekcji XXIII pt. *Mitologiczne i religijne motywy w kulturach światowych* kierowanej przez dra Marcina Lisieckiego ukazywano podobieństwa i różnice między mitologią a religią, a także starano się odpowiedzieć na pytania o motywy mitologiczne w starożytnych tekstach, w religijnej historii mówionej, legendach, mitologii, sztuce oraz kulturze religijnej. Ostatnia sekcja, XXIV pt. *Metafizyka religii* koordynowana była przez ks. prof. dra hab. Mirosława Mroza. W sekcji tej omawiano metafizykę jako gałąź filozofii oraz zastanawiano się nad metafizyką religii.

Kolejny dzień kongresu (16 września), zatytułowany był *Współczesne imitacje religii*. Moderatorem sobotniego przedpołudnia był prof. AMW dr hab. Jerzy Kojkoł, natomiast referat podczas sesji plenarnej wygłosił prof. dr hab. Zbigniew Drozdowicz (UAM) na temat *Zamienniki tradycyjnych religii*. Prelegent przedstawił funkcjonowanie w kulturze quasi-religijnej wierzeń i praktyk. Kolejny prelegent, ks. prof. UJPII dr hab. Dariusz Oko, z Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie przedstawił bardzo interesujący wykład pt. *Gender jako współczesna namiastka religii*. Zawarł w nim elementy postaw i zachowań religijnych, które można spotkać nie tylko u ludzi wyraźnie wierzących w istnienie Bytu transcendentnego, ale także u ludzi mało religijnych, a nawet u ateistów. Według prelegenta wynika to z konieczności posiadania przez każdego człowieka światopoglądu, który zawiera rozstrzygnięcia na temat podstawowej natury rzeczywistości i elementów centralnych dla ludzkiej egzystencji.

Ostatnim punktem kongresu była dyskusja panelowa nt. *Religie w kulturze współczesnej*, którą prowadził prof. dr hab. Mirosław Patalon (AP), a wzięli w niej udział prof. dr hab. Jacek Bartyzel (UMK), prof. UMCS dr hab. Krzysztof Kosior, dr hab. Agata Nalborczyk (UW), ks. prof. dr hab. Jan Sochoń (UKSW), prof. EWST dr hab. Wojciech Szczerba.

Kongres zakończył się podsumowaniem obrad przez organizatorów: prof. Marka Szulakiewicza i ks. prof. Piotra Roszaka oraz władze Polskiego Towarzystwa Religioznawczego.

Ks. Mirosław Wierzbicki SDB
Università Pontificia Salesiana, Roma
DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2018.2.17>